

Geleneksel Isparta Evlerinde Giriş Düzenlemeleri

Doğan DEMİRCİ*

ÖZET

Isparta Akdeniz Bölgesinin Kuzeyinde yer almakta olup, Türk döneminde Hamidoğulları adıyla bilinmektedir. Isparta'da eski evlerden bazıları günümüze kadar gelebilmiştir. Bu eski evlerin içinde pek çok örnek Çelebiler Mahalle'sinde yer almaktadır. İnsan yaşamındaki ve değişimler ve teknolojik ihtiyaçlar evleri de etkilediğinden, pek çoğu günümüzde orijinal görüntüsünü kaybetmiştir. Isparta'da üç tip giriş biçimi vardır. Birincisi içeriye alınmış girişliler, ikincisi sokak ile aynı seviyede olup, iç sofaya düz olarak girilenler, pek seyrek rastlanan üçüncüsü ise koridora benzeyen daha büyük girişi bulunan tiplerdir. Eğer evin iki giriş bulunuyorsa, büyük olan giriş imalat, tarladan saman getirilmesi ve hayvanların geçişi için uygundur. Şehirde pek çok ev, içeriye alınmış girişlidir. Isparta evlerinin kapıları çift kanatlı olup, kanatlar tablalama üslubunda olduğu gibi çerçeveye geçirilmiş değişik boyuttaki ağaç panolardan oluşmaktadır. Giriş tiplerinin içerisinde koridor tipli olanların en eski örnekler olduğu tahmin edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Giriş, Koridor, Kanat, Ahşap, Tabla*

Entrances in Traditional Houses of Isparta

ABSTRACT

Isparta is a city situated at Northern of region called Mediterreanean, also named Hamidoğulları in Turkish era. Some old houses in Isparta that survives today. Among the best examples of the houses with several type that takes place in Çelebiler Qarter. A lot of them have not preserved the original features today. Because the change in human life and improvoments in technology effected home. There are three types of entrances in Isparta. One is inner entering type, second one is same level of the street and straight entering in to interior hall. A less frequent third one is built longer doorway in shape of a corridor type than other entrances. If house has two doorway; bigger one is suitable for the passage of the produce and straw coming out of fields and animals. In the city many of the houses have inner entrance type. A double leaf doors is for the entrance of the house in Isparta. Doors are made of several size type wooden panels nailed to the boards of the door so that imitates the usual panneling style. The one with the shape of a corridor type is seen as the oldest example.

Keywords: *Entrance, Corridor, Leaf, Wood, Panel*

* Uzman, Isparta Müze Müdürlüğü, SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora öğrencisi, d.demirci32@mynet.com

Giriş

Genel olarak bir ailenin oturabileceği şekil ya da büyüklükte yapılmış barınaklar ev denilmekte¹, ev kelimesinin Türkçe karşılığının ise “iv” veya “yiv” olduğu kaynaklarda belirtilmektedir². Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda insanoğlu mağaraları bırakıp vadilerde ve ovalarda yaşamaya başladığı çağlardan itibaren ev yapmaya başladığı anlaşılmaktadır. Yaklaşık 11.000 yıldır kendi sosyolojik, fizyolojik, estetik ve ekonomik ihtiyaçlarına göre Anadolu’da ev yapılmaktadır. Kerpicin kullanılmasıyla ev mimarisinde büyük bir gelişme yaşanmış, bu malzeme ile birlikte büyük köy yerleşmeleri kurulmuştur. Daha sonraki dönemlerde ise ev tasarımının da tarihsel gelişme sürecinde birçok dönüm geçirdiği, her bölgenin iklim ve malzeme şartlarına bağlı olarak değişik ev tiplerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Başlangıçta ev, en temel gereksinimlerin en pratik çözümleri biçiminde tasarlanmıştır. Yiyecek depolamak ve işlemekle ilgili mekânların yalın dizgeleri görünümündedir³. İnsanın kendi yaşam biçimi şekillendirdiği temel ihtiyaçları gereği yaptığı ve içinde yaşadığı ev, içinde bulunduğu toplumun kültür ve geleneklerinin ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geniş bir alana yayıldığı görülen Bölgenin karakterini belirleyen unsurlardan biri olan ve ev yapımında kullanılan malzemeler, bölgeler için ayrı bir karakter ortaya koymakta, ülkedeki çeşitliliğin nedenini oluşturmaktadır. Yörelere jeolojik yapı ve bitki örtüsü, kerpiç, taş, ahşap gibi malzemelerin kullanımında bölgelere göre değişen inşaat teknikleri geniş bir yelpaze oluşturmaktadır⁴. ‘Türk Evi’ tabir edilen, o dönemlerde yapılmış ve hala kullanılmakta olan yapılar Osmanlılardan kalan en ilginç mirastır. Türk ev mimarisi ile ilgili hepsi için geçerli olabilecek bir ortak özellikten bahsedilmesi oldukça zordur. Ancak, gerek Anadolu’da ve gerekse Balkan ülkelerinde XVIII. Yüzyıldan bu yana hala ayakta kalabilmiş olan konutlara rastlamak mümkün bulunmaktadır. XVII., XVIII. ve XIX yüzyıl evleri olarak üç dönemde incelendiği görülen Türk evi, esas gelişme çizgisini XVIII. Yüzyıldan itibaren göstermektedir⁵. Bu döneme ait Türk ev mimarisi Osmanlı Devleti sınırları içerisinde çok geniş bir coğrafyaya yayıldığı anlaşılmaktadır⁶.

Kuban, Türk Ev mimarisi olarak Anadolu’yu yedi bölgeye ayırmıştır. Bunların içerisinde hımsız yapı tekniğinin, yani içerisi kerpiç dolgulu ve taşıyıcı sistemi ağaç, zemin katı çoğunlukla taş olan konut mimarisinin; Anadolu’nun kıyıları ile orta yayla arasında, Sivas dolaylarında Batıya ve İç Ege’den Torosların Kuzey yamaçlarına kadar uzandığını, yer yer diğer bölgelerde ve Balkanlarda görüldüğünü belirtmiştir. Anadolu’nun geliştirdiği konut türünün gerçek temsilcilerinin de bu grup olduğunu söylemektedir⁷.

Tanımlanan bu grup içerisinde yer alan geleneksel Isparta evleri genellikle sokağa cephe, yan ve arka bahçeli, bir veya iki katlı sofalı yapılardır. Isparta evlerinin

¹ Hasol Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1990, s. 184.

² Celal Esat Arseven, “Ev”, *Sanat Ansiklopedisi*, Cilt I, İstanbul, 1983, s. 546.

³ *Ezraçbaşı Sanat Ansiklopedisi*, “Konut”, Cilt 2, İstanbul, 1997, s. 1041.

⁴ Ataman Demir, “Geçmişten Geleceğe Anadolu’da Malzeme ve Mimarlık”, *XXII. Dünya Mimarlık Kongresi* 2005, İstanbul, 2006, s. 163.

⁵ Sedat Hakkı Eldem *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul, 1968, s. 43-289.

⁶ Sedat Hakkı Eldem *a.g.e.*, s. 11.

⁷ Doğan, Kuban, *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul, 1995, s. 227.

ana yapı malzemesi taştır. Bodrum ve zemin katların bütünü taştan inşa edilmiştir. Genellikle yığma moloz taş olarak inşa edilen zemin katlarda yaklaşık her bir metrede ahşap hatullar kullanılmıştır. Üst katta duvarlar kerpiç dolgu “hımış” veya bağdadi olarak inşa edilmiştir. Ahşap malzeme; taşıyıcı sistemde, doğramada ve örtüde kullanılmıştır. Bu ana malzemelerden başka yardımcı malzeme olarak ta toprak ve alçı kullanılmıştır. Evler genellikle iki katlı yapılmış olup az sayıda üç katlı evlere rastlamakta mümkündür⁸.

Sokağa bakan cephelerde oda ve sofalar; zemin katı boş olarak çıkma –cumba- yapmıştır. Evlerin genelde zemin katı, taşlık tabir edilen hayat kısmı ve onun etrafında servis hacimleri ile kışık odalardan oluşur. Üst katlar ise odalar ve onların açıldığı sofalardan meydana gelir. Evlerin odaları özenle işlenmiş, odaların tavanları genelde ahşap tekne tavan olarak tasarlanmıştır. Isparta’da bazı evler diğerlerinden farklı olarak, kuzeye bakan cephesi taş-karkastır. Ocaklar ise oda kapılarının karşısına isabet eden duvarlarda yer alırlar. Son yıllarda Türk ev mimarisi ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Türk evinin temel yaşama birimi oda ve odalar arasındaki ortak alan sofanın konumuna göre Türk evi plan tipleri belirlenmiştir. Bunlar; a) Sofasız, b) Dış sofalı, c) İç Sofalı d) Orta sofalı evler olarak özetlenebilir⁹.

Yukarıda belirtilen sıralamanın aynı zamanda kronolojik sıraya göre olduğu da kaynaklarda belirtilmektedir. Bu klasik gruplandırmaya göre, Isparta’da plan tipi olarak iç ve dış sofalı evlere rastlanılmaktadır. 150 adet eski Isparta Evi üzerinde yapılan incelemede 101 adedinin iç sofalı, 46 adedinin dış sofalı olduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında parmakla sayılabilecek kadar çok az miktarda orta sofalı konut bulunmaktadır. Bu plan tipi genellikle, Akdeniz, Ege, Marmara bölgelerinde ve İç Anadolu’nun güneye bakan bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdaki rakamların da ifade ettiği gibi Isparta ise yaygın olan plan tipi iç sofalı plandır. Bu plan; Sofaların iki tarafına odaların yerleştirilmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Isparta evlerinin cepheleri çıkma ve saçaklarla zenginleştirilmiştir. Sofa çıkmaları ahşap payandalarla desteklenmektedir. Çatılar ise genellikle oluklu kiremitle kaplıdır. Yöresel özellikler gösteren evler daha çok kentsel sit alanı içerisinde yoğunudur. Sit alanı dışında da eski evlere rastlamak mümkündür. Kepeci, çelebiler, Gazi Kemal, Keçeci, Sermet, Kurtuluş, Doğanlı, Dere, Emre, Karaağaç, Yayla Mahallelerinde geleneksel özellikleri taşıyan Isparta evleri bulunmaktadır.

Böcüzade’nin belirttiği gibi 150 evde yapılan incelemede geleneksel Isparta evlerinin tamamına yakın bir kısmının bahçeli oldukları, bu evlerden 98 adedinin bahçesinin ise güney yönde bulunduğu tespit edilmiştir¹⁰. Buna göre geleneksel Isparta evlerinin genellikle güneye bakan birer bahçesinin olduğu söylenebilir.

Konak tipinde olan büyük evlerin bahçelerinde ocak ve odalar bulunmakta, çok nadir olarak da işliklere rastlanılmaktadır. Bunların içinde bahçelerde ocak kullanımının daha yaygın olduğu görülmektedir. Bu nedenle evlerin mutfağının bahçede yer aldığı

⁸ Zahide Yurt, “Eski Isparta Evleri”, *Kültür ve Sanat Dergisi*, Ankara, 1994, s. 62.

⁹ Sınıflandırma S.Hakkı Eldem’in çalışmasına dayanmaktadır. Bkz. Sedat Hakkı Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul, 1968. Ayrıca, bkz: Metin Sözen-Zeki Sönmez, “Anadolu Türk Mimarisinde Konut”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt. 5, İstanbul, 1982, s. 924-928.

¹⁰ Böcüzadeye göre Isparta’da her evin yönü güneye bakmakta her evin önünde ve arkasında yarım dönümden az olmamak üzere bahçesi bulunmaktadır. Bkz. Böcüzade Süleyman Sami, *Isparta Tarihi*, İstanbul, 1983, s. 32-33.

söylenbilir. Hizmetçilere ait odaların ve özellikle meyvelerin suyunun çıkarılarak kaynatıldığı yerler olan işliklerin bulunduğu evler ise çok nadirdir.

I. Isparta Evlerinde Giriş Tipleri

150 adet ev üzerinde yapılan incelemede bahçeli olan evlerden 23 adedinde bahçe vasıtasıyla giriş yapılabildiği görülmüştür. Bu tip evlerde eve girişin yapıldığı kapı farklı, avlu ya da bahçe kapısı farklıdır. Eve doğrudan girilemeyen veya bir başka deyişle mahremiyet gözetilerek sadece bahçeden girilebilen evlerin geleneksel mimarimizde tanımlanan özgün evler olduğu anlaşılmaktadır¹¹. Fakat Isparta’da bu tip evlerin sayısının oldukça azaldığı görülmektedir.

150 adet evin yapılan incelemesinde 105’inin kapı giriş kısmının düzayak olduğu, 65’inin içeriye alınmış, 50’sinin de giriş kısmının yükseltilmiş olduğu görülmektedir. Yine bu evlerden 16 adedine avlu vasıtasıyla girilebilmekte, 15 adedinde ise evin altından bahçesine açılan fazladan büyük bir geçit bulunmaktadır. Buna göre Isparta’da evlere giriş tiplerini dört bölüm halinde incelemek mümkündür. Ancak bu ayırım kesin değildir. Çünkü bir ev hem yükseltilmiş girişli hem de içeriye alınmış girişli olabildiği gibi hem düz girişli hem de içeriye alınmış girişli olabilmektedir. Tek ve iki katlı evlerde de aynı durum söz konusudur. Avlu vasıtasıyla girilebilen evler ise düz girişlidir. Avlu vasıtasıyla girilebilen evlerde bazen birisi büyük diğeri küçük iki ayrı giriş kapısı bulunmaktadır. Küçük olan kapı eve açılmakta büyük olanından avluya geçilmektedir. Zemin katı düzgün kesme taşla inşa edilen konutlarda, giriş kapıları da taş sövelerle çerçevelenmiştir. Dış kapılar, oldukça yüksek ve camlıdır. Kapı yükseklikleri genellikle iki metre civarındadır. Kapı genişlikleri ise 160–180 cm civarında değişmektedir. Isparta’da giriş sahanlıklarının kenarlarında “Toskan Dorik¹²” tip olarak tanımlanan plaster taklidi köşe pervazlarının kullanımı son derece yaygındır.

1.1. Düz Girişli Evler

Isparta’da dış sofalı konutlar içerisinde en çok bodrum üzeri iki katlı olanların bulunduğu, bu konutların girişlerinin ise zemin kattan genellikle düzayak olarak sağlandığı belirtilmektedir¹³. Bu tip evlere sokak seviyesinden girilmektedir. Yapılan incelemelerde bir ev hariç, diğer düz girişli evlerin tamamının ikişer katlı olduğu görülmektedir. Düz girişli evleri kendi içerisinde üç bölüme ayırmak mümkündür.

Bunlardan ilki, giriş kısmı hareketsiz ve kendisi mekânsal olarak küçük tipte sayılabilecek evlerdir. Bu evlerin giriş kapılarının üzerinde ve kapılarının etrafında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Kapıları ise boyut olarak diğer giriş kapılarına nazaran biraz büyüktür. İkinci gurubu girişi içeriye alınmış olanlar oluşturmaktadır. Bu gurubun giriş sahanlıklarının her iki tarafı genellikle ahşap dekoratif köşe pervazlı olup giriş kısmının üzerinde çoğu zaman çeşitli tiplerde basık kemerler yer almaktadır. Bu tip evler ayrıca; “Giriş Kısmı İçeriye Alınmış Evler” başlığı altında incelenmiş ve örnekler verilmiştir. Üçüncüsü gurup ise giriş kapısının dışında fazladan koridor tipte

¹¹ Gonca Büyükmihçı, *Kayseri’de Yaşam ve Konut Kültürü*, Kayseri, 2005, s. 84.

¹² Genelde cumba kenarlarında ve girişleri içeriye çekilmiş evlerin köşelerinde kullanılan, gövdesi yivli ahşap dekoratif sütunçeler “Toskan-Dorik” tip olarak isimlendirilmektedir. Bkz. Reha Günay, “Konutlar”, *Elmalı ve Yöresel Mimarlık*, Ege Yayınları, İstanbul, 2008, s. 78.

¹³ Ali Türk, “Isparta Kent Merkezinde Bulunan Tecilli Konutların Özellikleri, Koruma Sorunları ve Değerlendirme Önerileri”, *SDÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10-2, Isparta, 2006, s. 276.

açıklığı bulunan ve bahçesine bu geniş koridor vasıtasıyla geçilebilen evlerdir. Bu evler “konak” olarak ya da yerel tabirle “ağa evi” olarak nitelendirilebilecek biçimde, çok büyük ölçülerdedir. Büyük olan ikinci kapıdan yüklü arabalar geçebilmekteydi¹⁴.

Aşağıda örnekleri verilen evleri, diğer evlerden ayırmak için; “düz girişli ve zemin kat cephesi hareketsiz” demek daha doğru olacaktır. Bunlar ilk gurupta sayılan evlerden olup, zemin kat cephesinin hareketsiz olması dolayısıyla diğer gurupların tamamından ayrılırlar. İncelenen 105 adet düz girişli evden pek çoğu, aşağıdaki örneği verilen iki eve benzer şekildedir. İki katlı olan bu evlerin zemin kat cepheleri hareketsizdir ve sokak kotundan evin iç sofasına düzayak olarak girilmektedir. Bunların, Isparta’daki eski tip evler olduğu düşünülmektedir. Düz girişli ve zemin kat cephesi hareketsiz olan evleri pek çok mahallede görmek mümkündür. Ancak biz burada tek katlı ve iki katlı olan düz girişli evlerden birer adet örnek vermek istiyoruz.

a) Düz girişli evlere örnek olabilecek meskenlerden biri; Gazi Kemal Mahallesi, İmam Hasan Sokak, 9 numarada bulunmaktadır. Evin mülkiyeti Vesile Aker’e ait evdir. 20. yüzyıl sivil mimari örneği olduğu tahmin edilen yapı iki katlı olup, tek sokak üzerinde yer almaktadır. Zemin katı araları ahşap hatıllı yağma taş, üst katı bağdadi tekniği iki katlı inşa edilen yapının, üst kat cephesi sokağa kademeli çıkmaktadır. Doğu yönde Ahşap, iki kanatlı, iki giriş kapısı bulunmaktadır. Cümle giriş kapısı cephe aksının ortasında olmayıp, aksın Güneyindedir. Giriş sokak kotunda olduğundan, doğrudan sokağa açılmaktadır(Levha-1).

b) Bunun dışında düz girişli evlere ikinci örnek olarak Kepeci Mahallesi, Hüseyin Avni Paşa Cad., 9 numarada bulunan, mülkiyeti Isparta Belediyesine ait olan ev gösterilebilir. 20. yüzyılın mimari örneği olduğu tahmin edilen yapı bodrum üzeri tek katlıdır. Tek sokak üzerinde ve topoğrafik olarak meyilli bir arazide yer almaktadır. Evin zemin kattaki iç sofasına sokak seviyesinden düzayak olarak girilmektedir. Girişi cephe aksının ortasındadır. Bodrum kat iri moloz taş malzeme ile üst katı bağdadi olarak inşa edilmiştir. Doğu-Batı uzantılı dikdörtgen plana sahiptir. Batı yönde iki katlı başka bir yapıya bitişiktir. Sokağa açılan Güney cephesinde yer alan bir adet giriş kapısı, dikdörtgen formu, çift kanatlı ve ahşaptır. Kuzey yöndeki bahçeye çıkışın sağlandığı bir kapısı daha vardır(Levha-2).

1.2. Giriş Kısmı İçeriye Alınmış Evler

Girişi içeriye çekilmiş olan evlerde, giriş sahanlığının sağında ve solunda Toskan Dorik olarak tanımlanan ikişer ya da üçer yivli ahşap dekoratif köşe pervazları ile sahanlığın üzerinde çoğu kez bir Bursa kemeri yer almaktadır. Bazı evlerdeki yer alan kemerlerin sağ ve sol üst köşeleri volüt biçimli palmet kabartmalıdır. Giriş kısmı içeriye çekilmiş olan evlerde giriş sahanlığının sağında ve solunda birer oda bulunmaktadır. Girişi içeriye çekilmiş olan bu evler genellikle “karniyarık”¹⁵ planlı tabir edilen evlerdir. Bu plan tipine göre iç sofa arka taraftaki bahçeye açılmakta ve evi ortadan ikiye ayırmaktadır. İç sofalı olan evlerin, dış sofalı olan tiplerden daha sonra ortaya çıktığı belirtilmektedir.¹⁶ Isparta’da bulunan girişi içeriye çekilmiş evler; genellikle bodrum üzeri tek katlı olup, girişleri bazen yükseltilmiştir. Aşağıda örneği

¹⁴ *Isparta 2003*, “Isparta Evleri”, Ankara, 2003, s. 207.

¹⁵ Metin Sözen - Cengiz Eruzun, *Anadolu’da Ev ve İnsan*, Emlak Bankası Yayınları, İstanbul, 1992, s. 84.

¹⁶ Metin Sözen - Cengiz Eruzun, *a.g.e.*, s.77.

verilen iki evden birisinin girişi yükseltilmiş durumda, diğeri ise sokak kotundan düz girişli olan tiptedir. Farklılıkların daha iyi anlaşılabilmesi açısından iki ayrı tip seçilerek bunlardan örnek verilmeye çalışılmıştır.

a) Çelebiler Mahallesi, Damgacı Sokak, 24 numarada yer alan evin giriş kısmı içeriye alınmıştır. Mülkiyeti Kıymet Dolmacı'ya aittir. 20. yüzyıl sivil mimari örneği olduğu tahmin edilen yapı; bodrum üzeri katlıdır. Kare planlı yapı, tek sokak üzerinde yer almakta olup, doğu yönde diğer binalara bitişiktir. Yapının bodrum katı yığma taş, üst katı bağdadi tekniğinde inşa edilmiştir. Güney yöndeki girişi, cephe aksının ortasında ve içeriye çekilmiştir. Cümle kapısına dokuz basamaklı kırma betonarme, tek kollu bir merdivenle ulaşılmaktadır. Giriş sahanlığının üzeri basık kemerli, köşeleri ahşap dekoratif pervazlı, çatısı üçgen alınlıklıdır. Merdivenli giriş sahanlığının her iki yanında altta birer, üstte ikişer pencere bulunmaktadır(Levha-3).

b) Turan Mahallesi, Fevzi Paşa Caddesi, 36 numarada bulunan evin mülkiyeti Sadık Öncü, H. Çetin Atman'a aittir. Evin giriş kısmı içeriye alınmıştır. 20. yüzyıl sivil mimari örneği olduğu tahmin edilen ev iki katlıdır. İki sokağın kesiştiği köşede yer almaktadır. Zemin kat; ön cephede düzgün kesme taş, diğer cephelerde araları ahşap hatıllı iri moloz taş ile bunun üzeri tuğla ile inşa edilmiştir. Batı yönünde büyük bir bahçesi bulunmaktadır. Bahçe duvarları iki metre kadar yüksekliktedir. Yapının girişi, doğu yönde ana yol üzerine, cephe merkezinden içeriye alınarak yerleştirilmiştir. İçeriye alınmış giriş sahanlığından çift kanatlı iki ayrı kapı ile eve girilmektedir. Sahanlığının üzeri basık kemer biçiminde düzenlenmiştir. İçeri alınmış giriş sahanlığının üzerine, üst katta konsollarla taşınan balkon yerleştirilmiştir. Yapının çatısı üçgen alınlıkla vurgulanmıştır. Alınlığın ortasında alçı madalyon içerisinde yeni Latin rakamlarıyla, kabartma olarak "1935" yazılıdır. Bu tarihin, binanın yapım tarihi olması kuvvetle muhtemeldir(Levha-4).

1.3. Giriş Kısmı Yükseltilmiş Evler

Isparta'da giriş kısmı yükseltilmiş ev tiplerinin bodrum üzeri tek katlı ve bodrum üzeri iki katlı oldukları belirtilmektedir¹⁷. İl merkezinde giriş kısmı yükseltilmiş tipteki evler oldukça yaygındır. İncelenen bu evlerden -ikisi hariç- yaklaşık tamamının girişleri içeriye alınmış durumdadır. Isparta merkezindeki geleneksel evlerde bu durumun adeta bir kural haline getirildiği görülmektedir. Kuralın dışına çıkan iki evin ise yakın dönemde yapıldıkları düşünülmektedir. Evlere genellikle tek kollu taş basamaklı merdivenlerle evin cephesinden çıkılmaktadır. Bu evlerde giriş sahanlığının etrafında yine çoğu zaman ahşap dekoratif köşe pervazları ile sahanlığın üzerinde bir basık kemer bulunmaktadır. Giriş kısmı yükseltilmiş evlerde merdiven basamaklarının sayısı veya merdivenlerin yönü belli bir standart göstermemektedir. Giriş kapıları çoğunlukla cephe aksının ortasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra merdivenleri giriş sahanlığının sağından ya da solundan verilen ev tipleri de bulunmaktadır. Isparta'da pek az evde çift kollu merdivene rastlanılmamaktadır. Girişinde çift kollu merdiven bulunan evler daha büyük ölçülerde ya da çok süslemeli, muhtemelen "ecnebi evi"¹⁸

¹⁷ Ali Türk, *a.g.m.*, s. 279.

¹⁸ Isparta'da dışına çok önem verilen, çok süslü evlere "Acem Evi" ya da "Ecnebi Evi" denildiği belirtilmektedir. Bkz. Isparta 2003, *a.g.m.*, s. 207.

olarak isimlendirilen evler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda girişi yükseltilmiş durumda tek katlı ve iki katlı evlerden birer örnek verilmiştir.

a) Doğanlı Mahallesi, Yokuşbaşı Sokak, 24 numarada yer alan giriş kısmı yükseltilmiş olan evin mülkiyeti Kadir Boylu'nun varisleri'ne aittir. Yapı bodrum kat üzeri iki katlıdır. İki sokağın birleştiği köşede yer almaktadır. Kuzey yönündeki çıkmaz sokaktır. 20. yüzyıl sivil mimari örneği olduğu tahmin edilen yapının bodrum katı yığma taş, üst katları bağdadi tekniğinde inşa edilmiştir. Yaklaşık kare plana sahiptir. Evin ana girişi Doğu yönündeki büyük sokak üzerindedir. Eve altı basamaklı bir merdivenle yükseltilmiş bir kapıdan girilmektedir(Levha-5).

b) Doğanlı Mahallesi, Efendi Sokak, 5 numarada yer alan giriş kısmı yükseltilmiş evin mülkiyeti Ahmet Çelik'e aittir. 20. yüzyıl sivil mimari örneği olduğu tahmin edilen yapı; bodrum üzeri tek katlıdır. Köşeleri kesme, diğer kısımları yığma taş olan bodrum kat üstüne bağdadi olarak inşa edilmiştir. Yaklaşık kare plana sahiptir. Doğu yönünde başka bir eve bitişik olarak yapılmıştır. Batı yönünde ise yıkık durumda; araları ahşap hatıllı moloz taş örgü duvar vardır. Kuzey yöndeki evin girişi içeriye alınmıştır. Giriş sahanlığı ve kapısı cephe aksının ortasında olup, sahanlığa sokak seviyesinden tek kollu ve on basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Giriş sahanlığının köşeleri dekoratif ahşap pervazlı, üzeri basık kemerlidir. Bodrum kat seviyesinde; giriş sahanlığının kenarları dişli taş köşebentli olup çatısında ise üçgen alınlık bulunmaktadır(levha-6).

1.4. Avludan Girişli Olan Evler

İncelenen evlerin içerisinde on evden altı tanesi avludan girişlidir. Yani evin tek girişi avlu ya da bahçe vasıtasıyla olmaktadır. Türklerdeki mahremiyet anlayışından kaynaklandığı kabul edilen bu giriş tipi muhtemelen çok eski dönemlere dayanmaktadır. Dolayısıyla bahçeden ya da avludan girilen evler kronolojik olarak eski tarihlere ait olmalıdır. Ancak bu ev tipinin Isparta'da fazla olmadığı, belki de bu anlayışın günümüzde yavaş yavaş değiştiği ya da ev yapılabilecek alanların daha daralması sonucunda avlulu evlerin azaldığı görülmektedir. Avlu kapılarında içeriye çekilmiş ya da yükseltilmiş giriş söz konusu değildir. Avludan girişli evlerde kapı büyük boyutlarda, süslemesiz olup, genellikle çift kanatlıdır. İncelemelerde tespit edilen avludan girişli evler; Çelebiler, İskender ve Turan Mahallelerinde yoğunluk kazanmaktadır. Aile mahremiyetinin gözetilmesi sonucu Sokak-Avlu-Ev sıralamasına uyan bu tip evlerin bahçe duvarlarının iki metreden daha yüksek olduğu görülmektedir. Isparta'da Sokak-Avlu-Ev sıralamasını sağlayan evler için, İskender Mahallesi ve Turan Mahallesinden birer örnek verilmiştir.

a) İskender Mahallesi, İmam Hasan Sokak, No:2 numarada bulunan ve mülkiyeti Hatice Kapılı'ya ait olan eve yalnızca avludan girilebilmektedir. 19. yüzyıl sonlarına ait olduğu tahmin edilmektedir. Ev iki katlıdır. Zemin katı yığma taş üst kat bağdadi tekniğinde inşa edilmiştir. Üst katta iki adet cumbası mevcuttur. Avludan ikinci kata çıkan ahşap tırabzanlı bir merdiven vardır. Kuzey duvarının iki sokağın birleştiği üst köşesinde Osmanlı Türkçesiyle yazılmış üç satırlık Türkçe kitabe bulunmaktadır. Kitabenin transkripsiyonu şu şekildedir:

“12 Maşallah 87”

“açıldıkça kapansın çeşm-i ada”

“bi hakkı suretü'l-İnna Fetehna”.

Türkçesi ise şöyledir:

Allahın Dilediği Gibi (Hicri 1287= Miladi 1870)

Açıldıkça Kapansın Düşmanın Gözü

İnne Fetejna Suresinin Hakkı için¹⁹.

Evin tek girişi bahçe vasıtasıyla olmaktadır. Bahçeden sokağa açılan Doğu cephesindeki tek kanatlı cümle kapısı, yeni demir malzeme ile yapılmıştır. Kapının hemen solunda çift kanatlı kare formlu büyük bir bahçe kapısının daha bulunduğu görülmektedir(Levha-7).

b) Turan Mahallesi, 2307 -2217 Sokakta bulunan evin mülkiyeti İbrahim Uzan'a aittir. Eve avlu vasıtasıyla girilebilmektedir. 20. yüzyıl sivil mimari örneği olduğu tahmin edilen yapı; iki katlıdır. İki sokağın kesiştiği köşede bulunmaktadır. Zemin kat; depo ve ahır, üst kat ise yaşama mekanı olarak kullanılmaktadır. Güneydoğu köşesinde, yapıya bitişik dükkân vardır. Dükkân üzerinde teras oluşturularak bir kısmı kapatılmıştır. Evin giriş kapısı doğu yönde yer almakta ve doğrudan avluya açılmaktadır. Yapının girişi cephe aksının ortasında olmayıp, aksın hafif solundadır. Giriş kapısı sokak kotunda olduğu için evin avlusuna düzayak olarak girilmektedir. Giriş kapısının üzerinde tek cumba ile Kuzeydoğu cephede köşe çıkması vardır. Diğer cepheler hareketsizdir. Dört tarafı müstakildir. Güney yönde geniş bir bahçesi bulunmaktadır. Bahçe duvarları iki metreden daha yüksektir(Levha-8).

Isparta'da incelenen iki katlı geleneksel evlerden bazılarının, genellikle evin cephe aksının solunda yer alan ve doğrudan bahçeye geçişin sağlandığı geniş açıklıklarının bulunduğu görülmektedir. Bu ip evlerin iki ayrı kapısı vardır. Kapılardan avluya açılan kapının ölçüleri oldukça büyük, eve açılan kapının ölçüleri ise diğerine oranla daha küçüktür. Zemin kattaki avluya açılan açıklıklar yüklü bir at arabasının geçebileceği kadar geniş ve yüksektir. Bu tip evlerin avlularının diğerlerine göre büyük olduğu ve daha fazla işlevlere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu tip evlerdeki avluya açılan açıklıkların; işlevleri gereği kapı ölçüleri, doğal olarak cümle kapılarından biraz geniş olmaktadır. İncelenen 150 evden 15 adedi bu tiptedir. Buna göre incelenen her on evden birisi, fazladan girişi bulunan tiptedir. Avluya açılan geniş ve yüksek koridorun sağında ve solunda odalar yer almaktadır. İkinci bir girişi bulunan bu evlere yerel tabirle “zengin evi” ya da “ağa evi” denmesinin daha uygun olacağı düşünülebilir²⁰. Isparta'da bu ev tipinin çok eskilere dayandığını söylemek mümkündür. Aşağıda bu tip evlere iki örnek verilmiştir. Birinci örnekte evin cadde üzerinde birisi büyük diğeri küçük iki kapısı bulunmaktadır. İkinci örnekte ise ana yola bakan kuzey yönde avluya geçişin sağlandığı büyük kapı, güney yönde ise eve insan girişinin sağlandığı daha küçük ölçülerde diğeri bir kapı söz konusudur.

¹⁹ Transkripsiyon ve tercüme Doğan Demirci tarafından yapılmıştır. Bu kitabenin benzerlerinin başka illerde de bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Şanlıurfa'da Camii Kebir Mahallesi, Hacıban Sokak'taki Hacı İmam Demirkol'un evinde giriş kapısı üzerinde “Açıldıkça kapansın çeşm-i ada, bi hakkı sure-i Fetejna sene fi 1269, maşallah” yazıldığı belirtilmektedir. Bkz. Zahide Akkoyunlu, *Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 36. Başka bir örneği ise Gaziantep'te Sefer Paşa Mahallesi, Dere Kenarı Sokak'tadır. Bu kitabede “Açıldıkça kapansın ayn-ı ada, bi hakkı sure-i İnne Fetejna sene 1299” yazılıdır. Bkz. Murat Uğurluer, *Antep Evlerinde Kitabeler*, Gaziantep, 2006, s. 17.

²⁰ *Isparta 2003, a.g.m.*, s. 213, İbrahim Özay bu yazısında Isparta Evlerini kategorize ederken; “Ağa Evleri”, “Hanaylı Evler” vb. gibi ayrımlara gitmiştir.

a) Kepeci Mahallesi, Hüseyin Avni Paşa Cad., 5 numarada yer alan evin mülkiyeti Zahide, Halit, Hasan, Zeki, Leyla Karakiraz ile Saadet Balcı'ya ait olup evin cephesine avluya girişin yapıldığı büyük bir kapı vardır. 20. yüzyıl sivil mimari örneği olduğu tahmin edilen yapı tek sokak üzerinde yer almakta olup, iki katlıdır. Zemin kat; araları ahşap hatıllı moloz taş ile bunun üzeri bağdadi tekniğinde inşa edilmiştir. Yaklaşık kare plana sahiptir. Evin yan yana iki kapıdan, iki ayrı girişi vardır. Zemin katta, cephe aksının solunda bulunan kapı geniş bir koridor vasıtasıyla arka bahçeye açılmaktadır. Bunun sağında ise evin iç sofasına geçilen tek kanatlı diğer bir kapısı vardır. Evin iç sofasına açılan cümle kapısı sokak kotunda olduğundan eve düzayak olarak girilmektedir. Sol tarafta olan kapı diğerinden biraz büyükçedir. Arka bahçeye açılan yönde her iki kapının genişliği kadar bir açıklık mevcuttur. Buna göre yapının; arka bahçeye geçişi temin eden bir geçit olarak fonksiyonu bulunduğu ve hemen arkasında bulunan konakla ilgili bir işlevinin olduğu tahmin edilmektedir. Evin olduğu yerde daha önceleri Tahir Paşa konağının bahçe giriş kapılarının bulunmasının muhtemel olduğu, yüklü arabaların buradan geçebileceği söylenilmektedir²¹. Yapının bu haliyle tipik Isparta evi özelliklerini yansıttığı düşünülebilir. Ana girişin tam üzerindeki saçığın altında alçı kabartma olarak yapılmış kıvrımdallı madalyonlu bezemesi vardır. Bu madalyonun içerisinde siyah boya ile eğreti olarak yeni Latin rakamlarıyla "1930" tarihi yazılmıştır. Madalyonun ortasında daha önceden bir yazı veya tarih olduğu ancak sonradan bunun silinerek 1930 tarihinin yazılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır(Levha-9,10).

b) Kepeci Mahallesi, 117. (Hilmi Dilmen) Cadde, 35 numarada bulunan yapı "Hendenlerin evi" olarak bilinmektedir. İki katlıdır. Evin kuzey cephesinde büyük bir kapıdan koridor vasıtasıyla avluya girilebilmektedir. 20. yüzyıl sivil mimari örneği olduğu tahmin edilmektedir. Dikdörtgen yakın plana sahip olan evin; kuzeybatı köşesi dik açılı biçimde içeriye girintilidir. Bu köşede bir çeşme yapısı yer almaktadır. Dört sokağın kesiştiği köşede yer almakta ve iki sokağa cephe vermektedir. Doğu ve batı yönleri diğer yapılara bitişik "sıra evler" tipinde yapılmıştır. Yapının Kuzey cephesinde zemin ve üst katı; ahşap hatıllı yığma moloz taş, girintiden itibaren çeşmenin üzerine isabet eden kısım bağdadi olarak yapılmıştır. Güney cephesinde geniş bir bahçesi vardır. Bahçeye bakan cephede; ahşap hanay kısmı vardır. Aynı zamanda "hanaylı evler" tipinde yapılmıştır. Sokağa bakan kuzey cephede yer alan, bir adet büyük kare formulu giriş kapısı; ahşap ve çift kanatlıdır. Kapı cephe aksının ortasında değildir. Cephe aksının solunda kalmaktadır. Kapı zamanla sokak kotunun yükselmesinden dolayı, 30 cm kadar aşağıda kalmıştır. Bu kapı; zemin katta sofaya dik olarak geçişi sağlayan bir koridora açılmaktadır(Levha-11,12).

Sonuç

Çalışmamızda Isparta merkezindeki geleneksel evlerin giriş açıklıkları mimari yönden incelenmiştir. Isparta merkezinin dışında ilçelerden örnekleme yapılmamıştır.

Doğal çevreye bağlı olarak malzeme ve iklim ev mimarisi etkileyen başlıca faktörlerdir. Isparta'nın İlçelerinde iklim farklılıkları bulunduğu için ilçelerdeki konut mimarisi kendi içerisinde büyük değişiklikler gösterebilmektedir. Isparta Merkezinde

²¹ Bahattin Yaman, "Isparta'da Yok Olan Bir Kültür Tahir Paşa Konağı", *Bilge Dergisi*, İstanbul, 2007, s. 96-108.

bulunan evler ise bazı küçük ayrıntılar dışında ortak özellikler göstermektedir. Giriş kısmı içeriye alınmış(Levha-13,14) veya giriş kısmı yükseltilmiş durumdaki evlerin (Levha-15,16) son yüzyılın etkisi olarak mimarimize Batıdan girdiği yani geç dönemlere ait oldukları bildirilmektedir²². Türk Ev mimarisine uygun olarak yapıldığı söylenen ve avlu vasıtasıyla girilen ev sayısının ise 23 olduğu tespit edilmiştir (Levha-17,18). Genellikle sokağa kapalı olan yapıların tasarlanmasındaki önemli bir noktanın aile mahremiyetinin yani haremlik ve selamlık ayırımı olduğu söylenilmektedir²³. Geleneksel Isparta evlerinin dört tarafının bahçe olduğu düşünülecek olursa; avludan girişli evlerin oldukça azalması, günümüzün yaşam koşullarının ve mimari anlayışın ne kadar çabuk değiştiğinin göstergesi olmaktadır. Bunlara konut yapılabilecek olan alanların oldukça daralmasının da büyük etkisi vardır.

Geleneksel Isparta evlerinin erken örneklerinin düz girişli oldukları tahmin edilmektedir (Levha-19,20). Konak tipindeki büyük evlerde at arabasının veya devenin geçebileceği genişlik ve yükseklikte ikinci bir kapı daha bulunmaktadır. Büyük olan kapı evin bahçesine ya da avlusuna açılmaktadır. Ancak avluya açılan bu ikinci kapılar evlerin giriş cephelerinde yer almakta olup, diğer bahçe kapılarına oranla daha itina ile yapılmışlardır(Levha-21,22). Tespit edilebilen 32 adet hanaylı evden, 27 adedinin hanayı güneye bakmaktadır. 146 bahçeli yapıdan ise 99 adedinin bahçesi güney yöndedir.

İçinde bulunan tarihi çevre, toplumların kültürlerini anlatmaktadır. Eski konut mimarisi kentin yakın tarihini konuşmadan çok kısa bir şekilde özetlemektedir. Konutlar tabiatı itibariyle içinde yaşanmasından dolayı çabuk yıprandıklarından, ihtiyaçlar doğrultusunda mekânların değiştirilmesi veya ilavesi gibi değişikliklere gidilmektedir. Bütün bunlar yapının planında ve görünüşünde aslının bozulmasına neden olmaktadır. Yıkılmaya yüz tutan ve yüzyılların son temsilcilerinin restore edilmesi, yine içinde yaşayanlar tarafından yapılacaktır. Günümüzde pek çoğu yıkılmış ve yok olmuş durumdaki geleneksel Isparta ev mimarisinin gelecek nesilleri aktarılabilmesi önem taşımaktadır. Bunu sağlayabilmek için, korumanın yaşamı destekleyici yönlerini ortaya çıkarmak, onarım malzemelerinin temininde kolaylıklar sağlamak, korumaya yönelik yeni fonlar oluşmak gereklidir. Aksi takdirde bir döneme ait ve o dönemin kültürünü yaşayışını ve anlayışını en güzel şekilde ifade eden bu sessiz temsilcilerin yok oluşlarını izlemekle yetineceğiz.

²² Yüksel Sayan, *Uşak Evleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 100. Ayrıca bkz. Haşim Karpuz, *Erzurum Evleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları 1051, Ankara, 1989, s. 34.

²³ Zahide Akkoyunlu, *a.g.e.*, s. 186.

LEVHALAR

Levha-1 Gazi Kemal Mahallesi, İmam Hasan Sokak, 9 nodaki evin doğu yönde ki giriş cephesinin görünümü.

Levha-2 Kepeci Mahallesi, Hüseyin Avni Paşa Caddesi, 9 nodaki güney yönde ki evin giriş cephesinin görünümü.

Levha-3 elebiler Mahallesi, Damgacı Sokak, 24 nodaki evin güney yönde ki giriş cephesinin görünümü.

Levha-4 Turan Mahallesi, Fevzi Paşa Cadde, 36 nodaki evin kuzeydoğu yönde ki giriş cephesinden görünümü.

Levha-5 Doğancı Mahallesi, Yokuşbaşı Sokak, 24 nodaki evin sokaktan görünümü.

Levha-6 Dođancı Mahallesi, Efendi Sokak, 5 nodaki evin giriş cephesinin sokaktan görünümü.

Levha-7 İskender Mahallesi, İmam Hasan Sokak, 2 nodaki evin doğu yöndeki giriş cephesinden görünümü.

Levha-8 Turan Mahallesi, 2307 -2217 Sokakta bulunan evin doğu yöndeki giriş cephesinin sokaktan görünümü

Levha-9 Kepeci Mahallesi, Hüseyin Avni Paşa Caddesi, 5 nodaki evin güney yöndeki giriş cephesinin görünümü.

Levha-10 Kepeci Mahallesi, Hüseyin Avni Paşa Caddesi 5 nodaki evin avluya açılan bölümünün görünümü.

Levha-11 Kepeci Mahallesi, 117 Cadde, 35 nodaki evin dört sokağın keşiştiği meydandan giriş cephesinin görünümü

Levha-12 Kepeci Mahallesi, 117 Cadde, 35 nodaki evin girişinin içeriden görünümü

Levha-13 Kurtuluş Mahallesi, Çayboyu Cadde, 104 nodaki Evin giriş cephesinin çizimi Evin girişi içeriye alınmış durumdadır. (Çizim: Doğan Demirci)

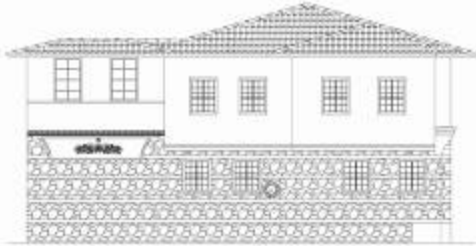
Levha-14 Kurtuluş Mahallesi, Çayboyu Cadde, 104 nodaki evin giriş cephesinin görünümü

Levha-15 Çelebiler Mahallesi, Damgacı Sokak, 4 nodaki evin giriş cephesinin çizimi. Evin girişi yükseltilerek cephe aksının ortasından verilmiştir. (Çizim: Doğan Demirci)

Levha-16 Çelebiler Mahallesi, Damgacı Sokak, 4 nodaki evin giriş cephesinin görünümü

Levha-17 İskender Mahallesi, İmam Hasan Sokak, 2 nodaki evin Doğu cephesinin çizimi Avludan girişli ev örneğidir. (Çizim:Hasan Haştemoğlu)

Levha-18 İmam Hasan Sokak, 2 nodaki evin Doğu cephesinin görünümü. Avluya giriş bu yönden sağlanmaktadır.

Levha-19 Gazikemal Mahallesi, Kemeraltı Sokak, 6 nodaki evin giriş cephesinin çizimi. Düz girişli ev örneğidir. (Çizim: B.uğra Kayalı)

Levha-20 Gazikemal Mahallesi, Kemeraltı Sokak, 6 nodaki evin giriş cephesinin görünümü

Levha-21 Kepeci Mahallesi, Hüseyin Avni Paşa Caddesi, 5 nodaki evin giriş cephesi çizimi Soldaki daha büyük olan kapı avluya açılmaktadır. (Çizim: Doğan Demirci)

Levha-22 Kepeci Mahallesi, Hüseyin Avni Paşa Caddesi, 5 nodaki evin giriş cephesinin görünümü.

KAYNAKÇA

- Akkoyunlu, Zahide, *Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Arseven, Celal Esat, “Ev”, *Sanat Ansiklopedisi*, Cilt I, İstanbul 1983.
- Böcüzade, Süleyman Sami, *Isparta Tarihi*, Serenler Yay., İstanbul 1983.
- Büyükmihçi, Gonca, *Kayseri’de Yaşam ve Konut Kültürü*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2005.
- Çal, Halit, *Tokat Evleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- Demir, Ataman, Geçmişten Geleceğe Anadolu’da Malzeme ve Mimarlık, *XXII. Dünya Mimarlık Kongresi* 2005, İstanbul, 2006.
- Doğan, Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul 1990.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, “Konut”, Cilt 2, İstanbul 1997, s. 1041.
- Eldem, Sedat Hakkı, *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul 1968.
- Günay, Reha, “Konut”, *Elmalı ve Yöresel Mimarlığı*, Ege Yayınları, İstanbul 2008. s. 73-272.
- Isparta 2003*, “Isparta Evleri”, Ankara 2003, s. 205-213.
- Karpuz, Haşim, *Erzurum Evleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları 1051, Ankara, 1989.
- Kayalı, Buğra, *Isparta Kent Merkezinde Bulunan Sivil Mimarlık Örneklerinin Günümüzdeki Durumları, Koruma Sorunları Ve Değerlendirme Önerileri*, SDÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005.
- Kuban, Doğan, *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul 1995.
- Özbek, Osman, “Malatya Evleri”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı:18, Ankara 1988, s. 131-135
- Sayan, Yüksel, Öztürk Şahabettin, *Bülis Evleri*, K.B. Yayınları, Ankara 2001.
- Sayan, Yüksel, *Uşak Evleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- Sözen, Metin – Eruzun, Cengiz, *Anadolu’da Ev ve İnsan*, Emlak Bankası Yayınları, İstanbul 1992.
- Türk, Ali, “Isparta Kent Merkezinde Bulunan Tecilli Konutların Özellikleri, Koruma Sorunları ve Değerlendirme Önerileri”, *SDÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10-2. Isparta 2006, s. 274-283.
- Uğurluer, Murat, *Antep’lerinde Kitabeler*, Gaziantep 2006.
- Yaman, Bahattin, “Isparta’da Yok Olan Bir Kültür Tahir Paşa Konağı”, *Bilge Dergisi*, Sayı: 50, İstanbul 2007, s. 96-108.
- Yurt Zahide, “Eski Isparta Evleri”, *Kültür ve Sanat Dergisi*, Ankara 1994, s. 62-65.

